

ефективних стратегій спілкування у конкретній взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу тощо.

Таким чином, педагоги, яким відводиться основна роль при розбудові інклюзивної освіти в Україні, найближчим часом матимуть змогу впроваджувати її на професійних засадах.

Література:

1. Инклюзивное образование. Политика, содержание и сравнительные перспективы / Под ред. Ф. Армстронга, Д. Армстронга, Л. Бартона. – Лондон, 2000.
2. Колунаева А.А. Инклюзивна освіта: реалії та перспективи.- Саммит – книга.- 2008\
3. Лефрансуа Ги. Психологія для учителя – С.-П.- М.: Прайм- 2003. – 407 с.
4. Олешкевич В.И. Социальное образование в условиях интегрированного обучения // Интегративные тенденции современного образования. – М.: Полиграф сервис, 2003
5. Andrews J., Lupart J. The Inclusive Classroom. Educating Exceptional Children/ The University of Calgary: Nelson. Thomson Learning

УДК: 376-056.26:617.751.6] (477+100)

Рецензент
Гудил І. М.
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

СПЕЦІАЛЬНА ДОШКІЛЬНА ОСВІТА ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖЖІ: ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ

С.В. Кондратенко

У статті представлено порівняльний аналіз досвіду організації спеціальної дошкільної освіти дітей з порушеннями зору в Україні та зарубіжжі (країнах СНГ, США, Японії та Німеччині). Розкриваються особливості освітніх систем представлених країн, форми та можливості здобуття дошкільної освіти дітей з порушеннями зору.

Ключові слова: спеціальна освіта, дошкільний заклад, діти з порушеннями зору.

В статтю представлено сравнительный анализ опыта организации специального дошкольного образования детей с нарушениями зрения в Украине, странах СНГ, США, Японии, Германии. Показаны особенности образовательных систем этих стран, формы и возможности получения дошкольного образования детьми с нарушениями зрения.

Ключевые слова: специальное образование, дошкольное учреждение, дети с нарушениями зрения.

In the article the comparative analysis of experience of organization of the special preschool education of preschool with visual impairment in Ukraine, countries the CIS, USA, Japan, Germany. The features of the educational systems of these countries, forms and possibilities of receipt of preschool education children, are shown with visual impairment.

Keywords: the special education, preschool establishment, children with visual impairment.

На сучасному етапі соціально-політичного розвитку України відкрилися нові перспективи змін у системі спеціальної освіти, пов'язані з новим ставленням до дітей з особливими потребами, з вирішенням питань щодо їх соціалізації та інтеграції в суспільство.

Вивчення та аналіз зарубіжного досвіду організації систем освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку в останні роки актуалізується, зокрема, особливої уваги заслуговує іноземний досвід раннього виявлення та допомоги таким дітям.

Метою даної статті є теоретичний порівняльний аналіз зарубіжного та українського досвіду організації спеціальної дошкільної освіти дітей з порушеннями зору, з метою виявлення актуальних шляхів її розвитку.

Упродовж багатьох років ставлення до інвалідів по зору постійно змінювалося, пройшовши шлях від звичайного догляду за ними до забезпечення отримання освіти, набуття спеціальності, соціальної реабілітації. Особливо важливу роль у цьому відіграв система спеціальної освіти, зокрема її дошкільна ланка як першооснова соціалізації дитини з порушеннями зору.

У більшості країн світу спеціальна дошкільна освіта є первинною ланкою єдиної системи виховання і навчання дітей з порушеннями зору. На відміну від України, де дошкільні заклади переважно державної форми власності та підпорядкування, в інших країнах світу заклади освіти переважно приватної форми власності, місцевого підпорядкування, які можуть знаходитися під опікою місцевих органів влади, промислових, сільськогосподарських підприємств, релігійних чи громадських організацій, приватних осіб. Як правило, у більшості країн дошкільна освіта функціонує у формі стаціонарних та сезонних дитячих садків з різною тривалістю роботи, дошкільних відділень при початкових класах школи, магеринських шкіл, дитячих майданчиків, центрів ранньої допомоги, патронажних служб [2].

Спеціальний дошкільний заклад в Україні – це навчальний заклад в якому здійснюється навчання та виховання, різнобічний розвиток дітей з психофізичними порушеннями з метою ранньої корекції патологічних відхилень у розвитку, адаптації до навколишнього середовища та соціальної інтеграції.

Спеціальна освіта в Україні має складну, розгалужену і диференційовану систему навчально-виховних (корекційних) закладів, реабілітаційних і медико-педагогічних центрів, навчально-виховних комплексів, спеціальних (корекційних) класів при середніх закладах освіти та ін.

Розвиток національної системи спеціальної освіти пов'язується з подальшою диференціацією і вдосконаленням діючої моделі корекційних закладів, з відкриттям нових типів закладів, зокрема ранньої реабілітації та дошкільних, у яких надається комплексна допомога та підтримка дітям з особливими потребами, а також з інтеграцією цих дітей у загальноосвітню школу. Для реалізації цих напрямів спеціальної освіти доцільне вивчення зарубіжного досвіду, де в останні десятиріччя активно функціонує система надання ранньої допомоги дітям з різними порушеннями психофізичного розвитку [1].

Для дітей з порушеннями зору в Україні функціонує розгалужена мережа спеціальних дошкільних закладів. Фактично в кожній області є декілька таких дошкільних закладів, або відкриті групи при загальноосвітніх дошкільних закладах. У дошкільних закладах діти з порушеннями зору виховуються і навчаються у віці від 2 до 6 років. Наприкінці перебування дитини у дошкільному закладі вивчається рівень її уявлень, знань, умінь і навичок, психологічної готовності до навчання у школі, відповідно до освітнього стандарту цієї ланки. Медико-психолого-педагогічний консиліум закладу рекомендує для кожної дитини доступний варіант шкільного навчання [1].

У спеціальних дошкільних закладах України навчально-виховний процес здійснюється за програмою „Дитина” (2003 р.) та „Навчально-виховною програмою та методичними рекомендаціями для спеціальних закладів для дітей з порушеннями зору” (1996 р.). В деяких дошкільних закладах використовується загальноосвітня програма „Малюток” (1991 р.); здійснюється апробація базової програми розвитку дитини „Я у світі” (2009 р.).

У 24 областях України (крім Вінницької, Житомирської та Хмельницької) працюють штатні психолого-медико-педагогічні консультації, які створюють банк даних дітей з особливими потребами, що дає змогу прогнозувати розвиток мережі спеціальних навчально-виховних закладів, надавати дітям на ранніх періодах розвитку корекційну допомогу, а батькам – консультативно-методичну [1].

В Росії та інших країнах СНГ (Білорусії, Казахстані) система дошкільної освіти дітей з порушеннями зору подібна до української: тут функціонують спеціальні дитячі садки, в яких діти навчаються, виховуються, отримують комплексну лікувально-офтальмологічну допомогу. Також функціонують спеціалізовані групи для дітей з порушеннями зору в дошкільних закладах загального типу, при спеціальних школах.

В Росії корекційна робота тифлопедагога будується за комплексними спеціальними програмами (Санкт-Петербург 1995р): „Розвиток зорового сприймання”; „Просторове орієнтування” (Л. А. Рудакова); „Комунікативна діяльність” (В. Е. Боброва); „Фізичне виховання” (М. А. Денисова); „Тифлографіка” (Л. М. Егорміна); також використовуються „Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку (Л. И. Плаксіна); „Розвиток

сприймання у дитини” (Л. П. Григор'єва) та інші. Всі ці програми активно використовуються і в інших країнах СНГ та в Україні (зокрема в дошкільному закладі №755 м. Києва). В Білорусі корекційна робота тифлопедагога будується за програмою „Гралецька”, навчально-виховна за програмами „Кроха” та „Дошкільник”.

В останні десятиріччя в країнах СНГ актуалізується питання інтегративного та інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку взагалі та порушеннями зору зокрема. Слабозорі діти можуть навчатися як в окремих класах при загальноосвітніх школах так і спільно з нормальnozорими дітьми в одному класі. Однак в дошкільній освіті інтегративне навчання не набуває широкого впровадження [3].

Розглядаючи спеціальне дошкільне навчання трьох економічно високо розвинених країн – США, Німеччини та Японії, ми проаналізували зарубіжну та вітчизняну педагогічну літературу науково-дослідницького, методичного та довідникового характеру. Особливістю дошкільної освіти США, Німеччини та Японії виявляється різноманітність підходів до навчання та виховання дітей.

В багатьох країнах зарубіжжя становлення та розвиток систем дошкільного виховання відбувалося під впливом ідей Ф. Фребеля, М. Монтессорі, Р. Штейнера, Ж. Піаже, Дж. Брунера. В багатьох країнах і досі проводиться робота з дітьми за системою відомого італійського психолога-педагога Марії Монтессорі, яка користується попитом і в Україні та в країнах СНГ.

У розглянутих країнах спеціальна освіта розвивається в напрямку зокрема ранньої та повної інтеграції дітей з порушеннями психофізичного розвитку. У кожному штаті США діють свої освітні стандарти, а освітні заклади працюють за власними програмами. У групах при загальноосвітніх закладах займається 1-2 дошкільнят із проблемами розвитку. З ними працюють спеціальний педагог на основі індивідуальної програми і вихователь, чий повноваження поширюються на всю групу. Невисокоспроможні діти беруть участь у спільному житті групи, за необхідності їм надають відповідну допомогу. Спільна діяльність із здоровими дітьми має сприяти розвитку їхніх умінь. Як правило, це забезпечує позитивні результати як для неповноспроможних дітей, так і для їхніх здорових однолітків. Діти вчатья жити в інтегрованому суспільстві, з рідного дитинства здобуваючи соціально-комунікативний досвід, виховуючись в середовищі милосердя і гуманності [2].

Концепція дошкільного виховання у США полягає у розвитку особистості дитини через набуття нею досвіду. Значна увага приділяється розвитку дитячої творчості та обдарованості. У процесі залучення до співствства у дітей розвивають здатність до спілкування.

В Німеччині вченими та практиками було докладено значних зусиль з метою реалізації масштабної державної програми соціальної реабілітації та

включення дітей з обмеженими можливостями психофізичного розвитку в життя суспільства як його повноцінних членів.

З 1968 року в Німеччині функціонує Дитячий центр соціально-педагогічного профілю, створений за підтримки медичного факультету Мюнхенського університету. При Центрі діють інтегровані дитячий садок та школа, в яких спільно виховуються і навчаються здорові діти та діти з порушеннями психофізичного розвитку. Серед них можуть бути сліпі, слабозорі, глухі, слабозулючі, розумово-відсталі діти, діти з порушеннями моторики, з неадекватною поведінкою та ін. Вступаючи до інтегрованого дитячого садка або школи Дитячого центру діти, проходять медико-педагогічну діагностику з метою виявлення дійсного рівня психофізичного розвитку. Навчально-реабілітаційна робота в центрі здійснюється в тісній співпраці дефектологів, педагогів, психологів, лікарів, соціальних робітників [4].

Японська система виховання зорієнтована на раннє виявлення задатків і природний розвиток здібностей дитини. Найпоширенішими типами дошкільних установ є дитячі садки і центри денного догляду. Існують також заклади для дітей, які мають порушення розумового та фізичного розвитку, дитячі притулки для сиріт і дітей, з якими жорстоко поводилися в сім'ях; дитячі садки і заклади типу центрів денного догляду для сліпих та глухих дітей, школи для дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку.

Японська система виховання зорієнтована на раннє виявлення задатків і природний розвиток здібностей. Обов'язково є участь дітей у художній праці, на думку японців рукотворна краса підносить людину до філософського розуміння прекрасного як доцільності буття. Основою виховання є національні цінності японського народу. Стверджується, що доля людини залежить не так від обдарованості, як від терпіння, працездатності, посидлості, старанності.

В сфері освіти дітей з особливими потребами в Японії існує ряд серйозних проблем. Не дивлячись на офіційну постанову про обов'язкове здобуття освіти для всіх дітей з порушеннями психофізичного розвитку, багато хто з них до теперішнього часу не мають можливостей отримати повноцінну освіту. Батьки таких дітей можуть відмовитися оплачувати навчання в дошкільному закладі чи школі, якщо воно не принесе позитивних результатів. Складною також є проблема подальшого здобуття професії та працевлаштування для людей з порушеннями розвитку [4].

Не дивлячись на різноманітність культур і своєрідність шляхів розвитку педагогічної науки і практики, в сфері дошкільної освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку США, Німеччини, і Японії існує ряд аналогічних проблем, таких як проблема визначення змісту, методів і засобів, які найбільш підходять до гармонійного психофізичного і соціального розвитку дітей; проблема спільного виховання і навчання здорових дітей і дітей з особливими потребами; проблема перебудови діяльності дошкільних закладів з метою найбільш повного задоволення потреб сім'ї [4].

У всіх трьох країнах – США, Німеччині та Японії інтегроване навчання, яке передбачає спільне виховання і навчання здорових дітей і дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку займає провідні позиції.

Думка американських і німецьких фахівців відносно переваги інтегрованого навчання фактично єдина. Користь для дітей з різними порушеннями здоров'я вбачається в розширенні можливостей їхньої комунікації і взаємодії з однолітками, їх участі в житті суспільства, в збагаченні спектра соціальної поведінки і підвищені особистої самооцінки; в можливості знаходитись в більш збагаченому і різноманітному навчальному середовищі. Переваги інтеграції для здорових дітей включають прийняття ними індивідуальних відмінностей, розширення їх соціального досвіду; додаткові можливості розвивати і проявляти такі якості, як взаємодопомога, здатність до співпраці. Деякі американські дослідники вивчені, що потенціал людей з порушеннями здоров'я може розкритися у всій повноті тільки в процесі їх взаємодії та адекватної партнерської діяльності зі здоровими людьми [2].

Однак в цих країнах існує й протилежна позиція відносно інтегрованого навчання. Деякі дослідники вважають, що спеціалізовані реабілітаційні центри приносять більше користі в плані навчання дітей з порушеннями, оскільки там застосовують особливі, більш ефективні методи роботи з такими дітьми. Інші ж висловлюють побоювання, що споглядання здорових дітей може служити „джерелом смутку” для дітей з порушеннями, а перші можуть просто боїтися останніх. Вихователі мають сумнів щодо ефективності суспільного навчання також стосовно здорових дітей, а батьки здорових дітей не завжди згодні з тим, щоб їх діти відвідували інтегровані шкільні садок або школу.

Якщо в США і Німеччині інтегроване навчання існує вже близько трьох десятиліть і завоювало достатньо міцні позиції, то в Японії подібна робота розпочата недовго і, на думку японських дослідників, знаходиться ще не на достатньо високому рівні.

Майже у всіх країнах світу національні системи дошкільної освіти тієї з порушеннями психофізичного розвитку побудовані виключно на позиціях дитинцентризму – інтереси дитини передусім. Це істотно підвищує самооцінку дитини і сприяє розвитку впевненості в собі. Вважається, що таке відношення згодом допоможе пристосуватися до життя в будь-якому суспільстві і в будь-якому середовищі, долати навіть дуже важкі життєві ситуації та перемагати в них.

Якими б своєрідними та оригінальними не були національні системи освіти і виховання дітей дошкільного віку, всі вони мають у своїй основі універсальні засади і принципи, репрезентуючі єдину і цілісну систему спеціального дошкільного виховання і навчання як загально цивілізаційний феномен.

Література:

1. Концепція державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами // Дефектологія. – 1999. – № 4. – С. 8-13.
2. Парамонова Л. А., Протасова Е. Ю. Дошкольное и начальное образование за рубежом: История и современность: учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений, обуч. по спец. "Дошкольная педагогика и психология", "Педагогика и методика дошкольного образования", "Педагогика и методика начального образования" / Л. А. Парамонова, Е. Ю. Протасова. – Москва : Академия, 2001. – 240 с. ; 21 см. – (Высшее образование).
3. Солнцева Л. И. Модели интегрированного обучения детей с нарушением зрения / Л. И. Солнцева // Дефектология. – 1997. – № 2. – С. 8-13.
4. Сорокова, Марина Геннадьевна. Современное дошкольное образование: США, Германия, Япония : Актуальные проблемы и пути развития: Учебное пособие / М. Г. Сорокова; МПГУ. – М.: Издательство МПГУ, 1998. – 126 с.

УДК: 373.25 – 056.26:617.751.6

Рецензент
Сувіна І.В.
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник

БАЗОВІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Т.М. Костенко

У даній статті висвітлюються базові аспекти психологічного супроводу дошкільників з порушеннями зору в умовах інклюзивного середовища. В статті розглянуто основні зміст роботи практичного психолога в інклюзивному дошкільному закладі, а саме: робота з дітьми з порушеннями зору, їх батьками та педагогами.

Ключові слова: діти з порушеннями зору, інклюзивне середовище, психологічний супровід, навчально-виховний процес.

В даній статті висвітлюються базові аспекти психологічного супроводження дошкільників з порушеннями зору в умовах інклюзивної середовища. В статті розглянуто основні зміст роботи практичного психолога в інклюзивному дошкільному закладі, а саме: робота з дітьми з порушеннями зору, їх батьками та педагогами.

Ключевые слова: дети с нарушениями зрения, инклюзивная среда, психологическое сопровождение, учебно-воспитательный процесс.

This article is devoted basic aspects of psychological support to visually impaired preschool children in inclusive environments. The article reviews the main content of the practical psychologist in the inclusive preschool institution, namely: work with children with visual impairment, their parents and teachers.

Key words: children with low vision. Inclusive environment. psychological support. educational process.

Інтеграція дітей з особливими потребами в суспільство є провідною метою реалізації Конвенції про права дитини. В декларації прав дитини гарантується соціальний захист дітям з особливими потребами і можливість створення умов для навчання та виховання. Реалізація однієї з багатьох задач державної програми передбачає удосконалення і опрацювання нових психолого-педагогічних систем, розробку нових методів підвищення якості та інтенсивності корекційно-виховного процесу в умовах інклюзивного середовища.

В зарубіжній системі освіти інклюзивний підхід розвивається вже декілька десятиліть, в Україні ж знаходить на етапі становлення.

Особливості інклюзивного дошкільного навчального закладу є те, що всі діти мають навчатися разом, коли це є можливо, не дивлячись на труднощі чи розбіжності, що є між ними, головне, щоб навчання відповідало інтересам, потребам кожної дитини. Створення інклюзивних дошкільних закладів може сприяти підвищенню якості навчально-виховного процесу для дітей раннього і дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку, а також їх сімей. У цьому зв'язку необхідно розв'язати наступні завдання: 1) розробити систему організації навчально-виховного процесу для особливих дітей; 2) підготувати педагогічний колектив; 3) підготувати дітей з нормальним типом розвитку та їх батьків до сумісного навчання з дітьми з порушеннями зору.

Характерною особливістю сьогодні є реконструювання системи спеціальної дошкільної освіти в напрямку демократизації, гуманізації та інтеграції через створення альтернативних моделей психологічного супроводу всіх учасників навчально-виховного процесу (дітей, педагогічного колективу, батьків). В цьому аспекті психологічний супровід навчально-виховного процесу інклюзивного дошкільного закладу де можуть навчатись діти з порушеннями зору розглядається як цілісна діяльність, командна взаємодія (вихователів, помічників вихователя, батьків, практичного психолога, логопеда, психологів, медпрацівників), спрямована на: а) систематичне дослідження психологічного статусу дитини з порушеннями зору та динаміки її психічного розвитку в процесі навчання; б) створення психологічних умов для повноцінного розвитку дітей з порушеннями зору; в) створення спеціальних психолого-соціальних умов для надання допомоги дітям, які мають проблеми в розвитку та навчанні.

Головна мета психологічного супроводу дітей з порушеннями зору в інклюзивному закладі в умовах інклюзивного середовища – створити умови